

ras välklädd och omgiven av tidsbesparande elektriska apparater.

Berättelserna som är publicerade i boken återger många exempel på barnets minnesbilder om detaljer som avslöjar tidsandan och könsrollerna inom familjen. Händerna hos en pappa som arbetade på fabrik var så smutsiga att de inte gick att få rena med en nagelborste. En flickas mamman som hade arbetat i sybehörsaffär brukade ta ned en kartong från garderoben med sybehör och visa dottern. Där fanns knappor som fortfarande var fästa på pappskivor samt vackra band i siden och bomull.

Lördagen var veckans höjdpunkt och då fick barnen godis. Uppfostran var strängare. Efter middagen fick man inte gå ut för att fortsätta leken med kompisarna utan skulle vistas inomhus tills det var läggdags.

Flera berättelser uppehåller sig vid att de ekonomiska villkoren var magra och krävde sparsamhet. En person berättar att plastpåsarna som introducerades på 1960-talet återanvändes efter att ha tvättats och hängts upp på tork ovanför diskbänken. Trots de ekonomiska begränsningarna fanns ett borgerligt ideal om hur hemmet skulle inredas och skötas. En flicka mindes med förvåning sin lekkamrats familj som inte hade någon duk utan satte tallrikarna direkt på köksbordet.

Läsaren blir uppmärksam på att många bostäders tekniska utrustning och sanitetsförhållandena hade mycket låg standard under denna tidsepok som inte är särskilt avlägsen. Flera berättelser handlar om det tunga och tidsödande tvättarbetet som deras mödrar utförde och som kom att underlättas av tvättmaskinen som dock långt ifrån var så praktisk och enkel att sköta som dagens maskiner.

Kylskåpet blev allmän egendom under 1950- och 1960-talet men de första var små vilket krävde att man gick till affären dagligen. Centralvärmen var en sensation och man slapp vedeldade kaminer och kyliga morgnar. Värme och vatten var i många bostäder ålderdomligt ordnat långt fram på 1960-talet.

I boken redovisas många av föräldrarnas och berättarnas yrkeskarriärer. För båda generationerna fanns det en stark förhoppning om ett arbete med högre lön som kunde bekosta ett materiellt sett ett bättre liv. Den förhoppningen kunde ibland förverkligas med vuxenstudier senare i livet. En modern lägenhet, egen villa och en egen bil var ett bevis på att man lyckats i yrkeskarriären.

Tidsepoken uppfattades som början på kvinnornas frigörelse. Några kvinnor berättar att de inte var särskilt intresserade av matlagning och att de hellre ville förvärvsarbeta än att vara hemmafruar. Deras inställ-

ning var inte alltid i linje med föräldrarnas eller deras makes önskan.

Kanske har några som berättar om 1950-, och 1960-talen efter hand ändrat sin inställning till föräldrarnas åsikter och sitt eget ställningstagande. En kvinna skriver att hon tyckte att hennes mamma var världsfrånvärd för att hon hävdade att man skulle ta sikte på livets ljusa sidor och inte gräva ned sig i problem. Nu långt senare håller hon med om att man måste skaffa sig en fredad zon i livet där skönhet och roliga upplevelser tillåts.

Några invandrarkvinnor från Finland har fått göra sin röst hörd. I Sverige var Finland ett lågstatusland och de mobbades för sin finlandssvenska. De flyttade för att det materiellt sett fanns större möjligheter i Sverige. För många blev avfolkningen på den finska glesbygden en tragisk upplevelse.

Boken illustreras med bilder på några tidstypiska föremål med personliga kommentarer som till exempel, mjölkflaskor, radiogrammofon, tevekanna, brödrost, issskåp och tetrapacken.

Det är värdefullt att läsa människors livserfarenheter och för att nå en bredare publik är boken mycket lagom i sin omfattning. Berättelserna inspirerar till eftertanke om samhällsutvecklingen och om de rådande normerna förr och nu. För de som minns de båda årtionden finns många företeelser att känna igen eller att bli påmind om sådant som är bortglömt i det allmänna medvetandet. För att förstå 2010-talets beskrivning av epoken och likheterna med den idealbild som förmedlades på 1950- och 1960-talet krävs dock en djupare analys av personernas berättelser.

Göran Sjögård, Lund

Maria Berggren: *Kära Lindholmen – från slumkvarter till riksintresse*. Blanka förlag, Göteborg 2012. 162 s., ill. ISBN 978-91-637-1152-7.

En storslagen panoramautsikt brukar i vårt marknadsstyrda samhälle medföra högre bostadskostnad. Så har det inte alltid varit. Mitt i Göteborgs hamn ligger på Hisingssidan det idylliska Slottsberget, inte olikt ett bohusslänt fiskeläge. Den vy som där från vardagsrummet bjöds de boende var anslående. Vid kajerna på Göta älvs andra sida låg till en början emigrationsfartygen, så småningom avlösta av Svenska Amerikalinjens passagerarbåtar. De bar namn som Gripholm, Drottningholm och Stockholm, främmande namn i en västkusthamn och

vittnande om den mälardalshegemoni som kunde råda även hos den Göteborgsbaserade Broströmkoncernen. Allt som oftast låg därintill något av Svenska Lloyds Londondestinerade fartyg, döpta till Svecia, Britannia eller Patricia. Farkosternas luxuösa interiör gick bara att ana, men de smäckra linjerna i fartygsarkitekturen kunde avnjutas från bostaden. Därifrån gick det också att följa den livaktiga hamntrafiken med pråmar, skärgårds- och bogserbåtar vid sidan om de oceangående fartygen. I blickfånget låg därtill en imponerande park av lyftkranar samt landets största fiskhamn.

Där ovanför reste sig i nationalromantisk stil Masthuggskyrkan som landmärke, på samma gång ett sjömärke, synligt från Vinga. Nedanför låg Sjöfartsmuseet med sin kampanil på vars topp Ivar Johnssons designade Sjömanshustrun hade placerats, blickande ut mot havet. Intill ligger restaurang Henriksberg, där festmiddagar och ädla drycker serverades efter väl förrättade sjösättningar och provturer. Där hade Viktor Rydberg, journalist vid *Handelstidningen*, skrivit artiklar och där lär även Frithiof Nilsson Piraten ha författat sin första roman, *Bombi Bitt och jag*. Vilhelm Lundström, latinprofessorn som grundade *Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet*, har pekat på det internationella nätverk vari området ingick.

Trots det magnifika läget tillerkändes stadsdelen Lindholmen, med Slottsberget, knappast någon status. Snarare var det tvärtom. Till det bidrog belägenheten mitt bland skeppsvarven liksom närheten till Sannegården, landets dominerande kol- och kokshamn. Ända in på 1970-talet fanns sanitära nackdelar såsom utedass och avsaknaden av indraget vatten, som istället fick hämtas från någon av bergets fem brunnar. I kontrast till lyxkrogen på andra sidan älven låg här sedan 1918 hamnschippet Port Arthur, frekventerat av stuveriarbetare och gästade sjömän. Måhända var det dessa trakter som Karl Gerhard hade i åtanke då han sjöng sin kuplett om de ruskiga kvarteren i Marseille. Det rörde sig om ett varvsarbetarsamhälle, väl beskrivet av historikern Thommy Svensson i en doktorsavhandling från 1983. Andelen varvsarbetare var ingenstans högre än här. Lindholmen, i ett tidigare skede det största av Göteborgsvarven, ingick i Johnssonkoncernen men kom före nedläggningen att uppgå i konkurrenten Eriksberg. Decennierna kring 1900 rörde det sig om en patriarkal miljö, där de socialistiska idéerna hade svårt att vinna gehör. I stället för ett arbetarnas Folkets hus skapades med företagets hjälp den opolitiska *Aftonstjärnan* som kulturell samlingsplats.

Idag är situationen annorlunda. Området, beläget i vad som kallas Norra Älvstranden, har undergått en veritabel metamorfos. Trots betydligt mindre båttrafik, med Amerika- och Englandsbåtarna ersatta av Stena Lines färjor till Fredrikshamn och Kiel, har dess status höjts markant. Kommunikationerna har förbättrats och Älvsnabben pilar förbi mellan Lilla Bommen och Klippan. Hållplatsen nedanför Slottsberget är idealisk om man vill hitta ett eklatant exempel på en gentrifierad boendemiljö. Där dväls inte längre varvs- och stuveriarbetare men väl arkitekter, konstnärer, chalmersingenjörer och mediafolk. Port Arthur har återuppstått men inte som schabbigt hamnfik utan som hyfsat fashionabel krog. Att hamnområden byter skepnad är ett internationellt fenomen som kan studeras på många håll. Tas England som exempel går det att peka på Liverpool, Bristol eller London med sitt Docklands. Cardiffs kolhamn, en gång världens största, har förvandlats till ett fashionabelt shopping- och kulturcentrum.

Hur gick förvandlingen till? Den frågan har journalisten Maria Berggren ställt sig. Hon kom från Motala till Göteborg vid 1960-talets mitt och kom av en tillfällighet och inte utan tvekan att bosätta sig på Lindholmen, en stadsdel i uppenbart förfall. Sedan 1975 bor hon i ett eget friköpt hus på Slottsbergets västra sluttning. I boken *Kära Lindholmen – från slumkvarter till riksinnesse* har hon beskrivit hur området bytt skepnad. Det är en flyhänt, personligt skriven beskrivning om hur bebyggelsemiljön räddades. Där är varvsepoken inte det centrala, även om den finns med inledningsvis. Försedd med utsökta fotografier har boken blivit en kärleksförklaring till en unik plats. Framför allt är den en hyllning till de eldsjälur som mot svåra odds räddade miljön. Till dem får författaren själv räknas, då hon i det mest kritiska skedet, då husen hotades att bli bortsanerade jämte en stor del av Lindholmens övriga kåkbbyggelse, tog initiativet till en utställning på stadsmuseet. Det var lite av revolutionär upprorsstämning med husockupationer då mobiliseringen skedde. Flera av Göteborgs arbetarstadsdelar, som Landala, Annedal och Masthugget, hade rivits eller var på väg att totalsaneras. Striden stod också om Haga, vars fysiska karaktär man slutligen lyckades bevara.

En aktion för att rädda Slottsberget, juvelen i kronan, drogs i gång, paradoxalt nog underlättad av varvsindustriens kris. Till stödgruppen sällade sig landshövdingen Per Nyström, Göteborgs-Postens chefredaktör Harry Hjörne och den gamle sjömannen och koleldaren Harry Martinson, som tagit plats i Svenska Akademien.

Längst fram på barrikaden stod Evert Taube, som här visar en intressant sida då han deltagit i andra liknande räddningsaktioner till förmån för Gamla stan och en oexploaterad Vindelälvs. Maria Berggren visar också hur arkitekter från Chalmers drogs in för att se hur området skulle kunna utformas. Resultatet blev en remarkabel omvandling av stadsdelen. Företag, restauranger och högskoleinstitutioner flyttade in, t.o.m. Sveriges Television och Radio tog säte på denna sida älven. Det blev inte bara rumsrent utan fint att bo och arbeta i de gamla hamn- och varvskvarteren. Kulturen gavs plats genom att *Aftonstjärnan* rustades upp. Arbetspel framfördes och revytraditionen återupptogs. En huvudroll spelade Kent Andersson, uppvuxen i en närbelägen Hisingsstadsdel. Det var ett senkommet försök att skaka liv i de gamla folkrörelserna.

Lindholmen med Slottsberget kan inte fränkännas autenticitet. Där fanns en platsens själ, en stark genius loci. Människorna hade sina blickar riktade mot havet. Med fartyg som gick mot alla kontinenter insöps en internationell atmosfär. Själva kan jag inte låta bli att känna stolthet över mina rötter här. Min farfar, plåtslagare vid Lindholmen, tillhörde dem som efter den dryga arbetstidens slut uppförde ett hus på berget. Han valde tomten på krönet med utsikt bort mot Vinga. Längre västerut kom han aldrig, fastän sex av hans barn flyttat till Massachusetts. Då Kungsholm, byggd i Rotterdam, skulle tas emot i hemmahamnen vid 50-talets mitt behövde släkten inte trängas med folkmassan. Knappast någon hade bättre utsikt än vad som bestods från vår egen syrenberså.

I slutet av sin bok har Maria Berggren lämnat utrymme för ett längre historiskt perspektiv. Hisingen, omfluten av Göta och Nordre älvar, utgör ett skandinaviskt gränsland. Hit ner nådde Oslo stift. På Slottsbergets krön lät Håkon Håkonsson bygga en fästning och här skall kung Magnus och drottning Blanka ha vistats. Här bevakade de båda gränsfästningarna norska Bohus och svenska Älvsborg varandra, ett åtråvärt byte även för danskarna. Mitt emot på andra älvstranden placerades Karl IX:s Göteborg, raserat i Kalmarkriget. Några år senare anlades staden på sin nuvarande plats med ett vallgravssystem som de holländska pionjäreterna kopierat från Amsterdam.

Berggren beskriver väl hur ett patriarkalt styrt bruksamhälle gentrifierats till ett sobert medelklassområde. Det mest centrala är mobiliseringen och kampen, med besvikelser och glädjemenen. Slutet blev lyckosamt för det är naturligtvis inget fel att ett område överbefolkat

av ett proletariat och med åtskilligt av bostadsruckel förvandlas till ett trivsamt medelklassområde. Ändå bör inte förglömmas att det funnits ett pris, då omflyttningen av människor skapat rotlöshet och alienation. Skäl finns också att lyfta fram perspektivlösheten, då samma kategori som en gång aningslöst såg ner på området nu sjunger dess lov. Med sin bok ställer sig Maria Berggren, utan att själv ha några vetenskapliga anspråk, in sig i ledet av de studier av arbetarstadsdelkultur, åt vilka göteborgska etnologer ägnat åtskillig forskarmöda.

Bert Mårwald, Umeå

Erik Magnusson & Frederic Täckström: *Här har vi det ljufveligt. Hotell och pensionat i Mölle och Arild genom tiderna*. 2:a uppl. tr. Värnamo 2012. 287 s., ill. ISBN 978-91-980333-0-4.

Boken presenterar trettiotvå hotell och pensionat samt fyra kaféer i Mölle och Arild. En del var relativt stora anläggningar medan andra var små rumshotell och pensionat. Flera av hotellen är numera nedlagda och vissa har rivits. I några fall har de byggts om till bostäder. En del av hotellen lever vidare med ett bibehållet gott rykte. Nästan alla hotell har under sin verksamhetstid genomgått stora ombyggnader.

Boken berättar om hotellens historia och innehåller utförliga uppgifter om ägarna och deras familjer. Flera hotell drevs av kvinnor. I Mölle fanns ett antal "hotellsläkter" som var engagerade i flera hotell. Ägarna och deras personal hade skaffat sig yrkes- och språkkunskaper från andra hotell i Sverige och genom att ha arbetat utomlands. Flertalet härstammade dock från skånska fiskar- och bondefamiljer som insett möjligheterna i turismen.

Under en kort period, som inleddes i slutet på 1800-talet, omvandlades framför allt Mölle från att vara en fiskarby till att bli en bad- och turistort. Redan på den tiden var det vissa besökare som ansåg att det genuina kustsamhället förstördes av den nya bebyggelsen och hellre besökte Arild som har behållit sitt ursprungliga utseende. Några privatbostäder och hotell i Mölle byggdes i schweizer- och brittisk kolonialstil med tinnar och torn och ett överflöd av snickarglädje, vilket några besökare uppfattade som särskilt misspydande.

Två hotell hade en annan bakgrund än de turistiska badhotellen. Hotell Mor Cilla i Arild grundades för att ge husrum åt sillhandlare som besökte Kullaberg när